

BİBLİYOGRAFYA :

Minhâc-ı Sirâc el-Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî* (nşr. Abdülhay Habîbî), Lahor 1953, II, 175-177; Cüveynî, *Târîh-i Cihângüşây*, I, 224-226; III, 9-10, 29-30; a.e. (Öztürk), I, 115, 148, 215, 226, 276-282; II, 179, 184, 186, 188, 194, 200, 204, 209, 220, 223; III, 10, 14, 17-19, 41, 46, 57; Ali Celâyir, *Câmî'u't-tevârîh* (nşr. N. I. Be-rezin), Kazan 1851, II, 120-121; Reşidüddin, *Câmî'u't-tevârîh* (nşr. Behmen Kerîmî), Tah-ran 1338 hş., I, 474-476, 514-515, 524-525; Ch. M. Von Fraehn, *Die Münzen der Chane Vom Ullus Dschutschî's Oder von der Golde-nen Horde*, Petersburg-Leipzig 1832, s. 2; P. S. Savalief, "Moneti Cucidof, Çağata Yidof, Celairidof İdruge", *Russke Arheolociheskoe Obşcesto Vostoçnoe Otdelenia Trudi*, Moscow 1858, III, 203-204; A. K. Markof, *Inventarniy Katalog Müsülmanskiy Monet Ermitaja*, Pe-tersburg 1892, s. 442-443; *Moğolların Gizli Tarihi* (trc. Ahmet Temir), Ankara 1948, s. 191, 196-198; G. Vernadsky, *The Mongols and Rus-sia*, New Haven 1953, III, 49-52, 56-57; A. Y. Yakubovsky, *Altınordu ve İnhitatu* (trc. Hasan Eren), İstanbul 1955, s. 41-42; Mustafa Ka-falı, *Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri*, İstanbul 1976, s. 49-53; a.mlf., "Cuci Uluğu ve Ak-Orda (Altın-Orda), Gök-Orda Hanlıkları", *TD*, XXV (1970), s. 59-68; R. Grousset, *Bozkır İmparatorluğu* (trc. M. Reşad Uzman), İstanbul 1980, s. 371-375; Akdes Ni-met Kurat, *Rusya Tarihi*, Ankara 1987, s. 65-67, 69-70, 72, 74-75, 77, 83, 86; Barthold, *Türkistan* (1990), s. 484-510, 516-520, 525-526, 528-529, 539; a.mlf., "Batu", *İA*, II, 351-353; a.mlf. — J. A. Boyle, "Batu", *El²* (İng.), I, 1105-1106.

MUSTAFA KAFALI

BATUM

Gürcistan Cumhuriyeti'ne bağlı
Özerk Acara Cumhuriyeti'nin
başşehri.

Karadeniz'in doğu kıyısında, Türkiye si-nırına 15 km. uzaklıkta, Çoruh nehrinin denize döküldüğü yerin kuzeydoğusun-daki verimli ve düzlük arazi üzerinde ku-rulmuştur; Sovyetler Birliği'nin Karade-niz'deki en önemli limanlarından biridir. Senenin her mevsimi yağış alması, Kaf-kas dağları sebebiyle kuzey rüzgârları-na kapalı olması, nemli ve sıcak bir iklim-e sahip bulunması topraklarında tu-runçgil ve astropikal bitkilerin yetişme-sine imkân vermektedir; denize yakın kesimlerinde kıyı boyunca palmye, oka-liptüs, bambu ve defne gibi ağaçlar gö-rülür.

Bugün yerli halkın Batumi dediği Ba-tum, Eskiçağ'da Pers İmparatorluğu sı-nırları içerisinde Bathys adıyla bilinen bir liman şehri olarak kuruldu. Pontuslu-lar'ın hâkimiyetinden sonra Romalılar'ın eline geçti (m.ö. 63) ve Romalılar bura-

sını doğu seferleri için lojistik ikmal mer-kezi olarak kullandılar. VI. yüzyılda büt-tün bölge ile birlikte Bizans'ın eline ge-çen Batum Laz Krallığı'nın idaresine ve-rildi. IX. yüzyılda şehir müslümanlar ta-rafından fethedildiyse de X. yüzyılda Gür-cistan Birleşik Krallığı'nın idaresine gir-di ve en parlak dönemini Gürcü Kralıçe-si Tamara zamanında yaşadı. XIII. yüzyı-lın başından itibaren Moğol, Arap ve Gür-cüler tarafından yağmalandı. XV. yüzyı-lın sonlarında Osmanlılar tarafından alı-nan Batum bir ara elden çıktıysa da da-ha sonra tekrar fethedildi. Kanûnî Sul-tan Süleyman'ın padişahlığının ilk yılında Trabzon eyaletine bağlı bir sancak olarak teşkilâtlandırıldı. 1568-1574 yıl-ları arasında Erzurum'un bir sancağı du-rumunda olan Batum, asrın sonlarında müstakil bir eyalet haline geldi. XVII. yüz-yılın başlarında Gönnye ile birlikte Batum'da 13 zeâmet* ve 172 tımar* bulunuyordu. Bölgenin Osmanlılar tarafından fethiyle başlayan İslâmlaşma hareketi XVIII. yüzyılın sonlarına kadar devam et-ti. Osmanlılar idaresinde büyük ve tah-kim edilmiş bir kalesi bulunan Batum şehri Kafkasya üzerinden yapılan esir ti-careti için önemli bir limandı. XVIII. yüz-yılın başlarında Batum Kalesi'nin korun-ması için ortalama 200-300 civarında yeniçeri bulundurulduğu gibi Batum ve Gönnye sahilleri ile Abaza ve Megrel ge-milerinin korunması için de beş işkam-paviye (sahil muhafaza botu) görevlendiril-miştir.

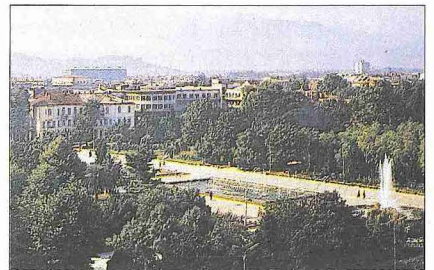
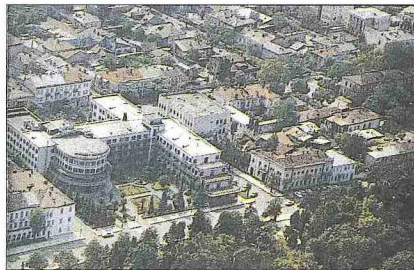
1850'lerde Rus deniz seferi ve ticaret şirketi Batum'da bir acentelik açtı ve böylece burası Kırım-Anadolu-Kafkas-ya ticaret hattının son iskelesi oldu. Sul-tan Abdülaziz devrinde Trabzon Valisi Emin Muhlis Paşa tarafından imar edi-len Batum'da Aziziye adıyla bir cami in-şa edildi. 1878 Berlin Antlaşması'yla ser-best liman olarak Rusya'ya bırakıldı ise

de bu statüsünü ancak 1886'ya kadar koruyabildi. Batum'un gelişmesi 1883'te Batum-Tiflis-Bakü demiryolunun in-şasıyla başladı. 1900 yılında Bakü-Ba-tum petrol boru hattının döşenmesiyle de Rusya'nın Karadeniz'deki en önemli petrol iskelesi haline geldi; bu sebeple de nüfusu giderek arttı ve 1926 yılında 45.000 iken 1970'te 101.000'e, 1989'da da 136.000'e ulaştı.

3 Mart 1918'de Rusya Bolşevik hükü-meti ile imzalanan Brest-Litovsk Antlaş-ması gereğince Artvin ve Ardahan ile bir-likte Osmanlı Devleti'ne bırakılan Batum, Nisan 1918'de müstakil bir sancak mer-kezi haline getirildi. Ancak 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütare-kesi ile Osmanlı Devleti Batum'dan çek-ilmek zorunda kalınca şehir İngilizler tarafından işgal edildi (24 Aralık 1918). İngilizler iki yıl kadar kaldıkları Kafkas-ya bölgesinden Temmuz 1920'de çekil-diklerinde Batum'u da boşalttılar ve bu-rayı Gürcistan hükümeti el koydu. Bu durumu kabul etmeyen Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti bir askerî birlik göndererek şehri ele geçirip tekrar san-cak olarak teşkilâtlandırdı ve Batum, Bi-rinci Büyük Millet Meclisi'nde beş mebus-la temsil edildi. Fakat 16 Mart 1921'de Rusya Şûralar Federatif Sosyalist Cum-huriyeti hükümeti ile imzalanan Mosko-va Antlaşması gereğince Gürcistan'a bı-rakıldı. Türk kuvvetlerinin şehri boşalt-masından sonra (28 Mart 1921) Batum, Gürcistan Cumhuriyeti (Gruzija / Gruzins-kaja) bünyesinde kurulan Özerk Acara Cumhuriyeti'nin (Adjarskaja) başşehri ol-du.

Bugün Batum, sahip olduğu geniş ka-pasiteli limanı, sanayi tesisleri, eğitim ve kültür kuruluşları ve stratejik konumu bakımından Kafkasya'nın en önemli şeh-ridir. Limanı iç ve dış ticarete, yolcu ta-şımacılığında önemli rol oynayan ve ay-

Batum'dan iki ayrı görünüş - Gürcistan

Batum Limanı'ndan bir görünüş

rica hava, kara ve demiryolu gibi geniş ulaşım imkânlarına sahip olan Batum'da petrokimya tesisleri ve makine fabrikaları bulunmaktadır. İklimin uygunluğu sebebiyle zengin bitki çeşitlerine sahip olan botanik bahçesi ile etnografik, folklorik, tarihî eserlerin sergilendiği iki müze ve Osmanlılar devrinden kalma minaresi yıkılmış Aziziye Camii başlıca eserlerdir.

BİBLİYOGRAFYA:

Ayn Ali, *Kavân-i Âl-i Osmân*, s. 60; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 82-83; Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyâsi Münâsebetleri 1578-1590*, İstanbul 1962, s. 110, 137, 143, 186-189; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı Tarihine Âid Belgeler, Telhisler (1597-1607)*, İstanbul 1970, s. 77; M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas-Ellerini Fethi (1451-1590)*, Ankara 1976; İ. Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete*, İstanbul 1978, s. 140, 180; *Batumi* (nşr. Aziz Akhvediani), Batumi 1982; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyasına Giriş I: Anadolu'nun İdarî Taksimatı*, Ankara 1988, s. 105, 109, 134; Götthard Jäschke, "Die Elviye-i Selâse: Kars, Ardahan und Batumi", *WI*, XVIII/1-2 (1971), s. 19-40; N. N. Shengelia, "Ottoman Arzas Concerning Batumi", *JTS*, VII (1984), s. 377-402; Mirza Bala, "Gürcistan", *İA*, IV, 837-845; Ch. Quelquejay, "Batumi", *El²* (İng.), I, 1108-1109; *Özbek Sovyet Entsiklopediyası*, Taşkent 1972, II, 93; *GSE*, I, 120-122; III, 75-76; VII, 30.

İDRİS BOSTAN

BAUDIER, Michel

(ö. 1645 [?])

İslâmiyet ve Türk tarihi üzerine
derleme kitaplar yazar
bir Fransız.

Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamakta, 1590'a doğru doğup 1645 yılı dolaylarında öldüğü sanılmaktadır. Languedoclu asil bir aileden geldiği, iyi bir öğrenim görerek Grekçe, Latince, İtalyanca, İspanyolca, İbrânîce ve Arapça öğrendiği ileri sürülür. Önceleri elli kişilik bir kuvvete kumandanlık yaparken öğrenim görmüş birçok asker gibi tarihçiliğe ve vak'anüvisliğe yönelmiş, bir ta-

raftan da eski sikkelerle el yazması kitaplar toplamıştır. 1628'de Roma'da bulunmuş, N. Iorga'nın kaydettiğine göre Doğu'ya seyahat etmiştir. Bütün mal ve mülkünü antika almak için harcadığından hemen hemen iflâs etmiş durumda öldüğü bilinmektedir. Kitaplarının çoğu Fransa tarihi ve ünlü şahsiyetleri üzerinedir.

Baudier'nin Türk tarihi bakımından önemi, Türkler ve İslâmiyet hakkında yazdığı, çeşitli yanlış bilgi ve ithamlar içeren kitaplardan dolayıdır. Aşağıda, çok uzun olan başlıkları kısaltılarak verilen bu kitapların en tanınmış, Osmanlı sarayına ve divanına dair olmak iddiasındaki *Histoire générale du Serrail et de la Cour du Grand Seigneur, Empereur des Turcs*'tür. Bu kitabı 1624'te Paris'te yayımlamış, daha sonra da ilâveli baskılarını yapmıştır (Paris 1626, 1631, 1633; Rouen 1638, 1640, 1642; Lyon 1652, 1662). Aynı kitap Edward Grimeston tarafından İngilizce'ye de çevrilmiştir: *The History of the Imperial Estate of the Grand Seigneurs...* (London 1635). Eser, başta bir süre İstanbul'da bulunmuş olan Ottaviano Bon'un kitabı olmak üzere daha önce yazılmış kaynaklardan ve seyyah, tüccar, misyoner gibi kişilerden toplanan çeşitli bilgilerin ve özellikle halkın ilgisini çekecek şaşırtıcı olayların ağıdalı ve zevksiz bir üslûpla kaleme alındığı basit bir derlemeden ibarettir. Baudier topladığı bilgileri tenkit süzgecinden geçirmeden aktarmış, çalışmasında en gülünç ve akıl dışı söylentilere, en basit dedikodulara dahi yer vermiştir. Bu hususta daha da ileri giderek kitabın bir bölümünü ayrıca Lyon'da, padişaha ve hânedan mensuplarına izâfe edilen sefahatleri dile getiren uzun ve çirkin *Du Serrail et des amours du Grand Turc, de ses soeurs et de ses filles... des débauches des Grands de la Porte... des débauches des Sultanes entre elles...* başlığıyla ayrı bir kitap halinde yayımlamıştır. Hiçbir vakit sarayın içini tanıması mümkün olmayan Baudier'nin böyle bir başlık koyduğu kitabıyla sadece basit halkın merakını uyandırmak istediği açıkça bellidir.

Baudier'nin Türkler'le ilgili savaş, fetih, isyan ve ilginç olayları anlatan ikinci kitabı *Inventaire de l'Histoire générale des Turcs, ou sont descriptes les guerres des Turcs, leurs conquêtes, séditions et choses remarquables...* adını taşımaktadır. Baudier bu başlık altında, Bizanslı yazar Khalkondyles ile Paul Jove,

Leon Clavius, Lonicerus ve daha başkalarından derlediği, 1300'den 1617'ye kadar Osmanlı tarihinde geçen bazı olaylara dair bilgileri yayımlamış (Paris 1617, 1620, 1626, ilâveli baskı Paris 1631, 1641) ve hiç değilse bu eserinde, adlarını verdiği eski yazarlardan alıntılar yaparak kitabını meydana getirdiğini açıklamak dürüstlüğüne gösterebilmiştir.

Histoire générale de la religion des Turcs, avec la naissance, la vie et la mort de leur Prophète Mahomet et les actions des quatre premiers caliphs qui l'ont suivy... adını taşıyan üçüncü eseri, yine Türkler münasebetiyle ele aldığı İslâm dini, Hz. Muhammed'in hayatı ve dört halife devri üzerinedir. Kitap 1625'te Paris'te yayımlanmış, 1632 ve 1641'de tekrar basılmıştır. Kitabın sonunda, yazarın Kur'ân-ı Kerîm'in tercümesi olduğunu övünerek ifade ettiği bir de metin bulunmaktadır ki Baudier bunu aslında, Ortaçağ sonlarında yapılan Latince tercümelerden ve hristiyan teolog Bibliander'in (ö. 1564) tercümesinden aktarmıştır. İslâmiyet hakkındaki bölümler ise o devirde yazılmış taraf tutucu, ön yargılı ve hurafelere dayanan kitaplardan derlenmiştir. Baudier iftiharla, kitabının bu konuları eksiksiz biçimde toparlayan ilk özgün eser olduğunu söylemekte ise de bugün yazdıklarının Edesalı Bartholemaios (VIII. yüzyıl), Anastasios (IX. yüzyıl), Kedrenos (XI-XII. yüzyıl), Euthymios Zigabene (XII. yüzyıl) ve Zonaras (XII. yüzyıl) gibi Bizanslı tarihçirahiplerin eserlerinden yapılmış alıntılardan oluştuğu bilinmektedir. Faydaladığı diğer bir kaynak ise Müslümanlıktan dönen ve hristiyan rahibi olarak Juan Andres adıyla misyonerlik yapan bir Endülüslü'nün İslâmiyet'e reddiye mahiyetinde kaleme aldığı *Libro nuevamente imprimido que sellama confusión de la secta mahomatica y d'l Alcoran* (Valencia 1515) adlı kitabıdır. O devirde çok tutulmuş olan kitabın Latince, İtalyanca, Fransızca, Almanca ve İngilizce tercümeleri yapılmıştır. Baudier İslâmiyet'e karşı olan bu kitaptan geniş ölçüde faydalandığı gibi ayrıca seyyah Jean Palerne'nin (ö. 1592) seyahatnamesindeki (*Pérégrinations... du S. Jean Palerne...*, Lyon 1606) İslâmiyet'e dair bölümü de (s. 93-138) kullanmıştır. Baudier'nin hiç irdelemeksizin faydalandığı, çelişkili ve tutarsız çeşitli bilgileri, yalan yanlış haberleri aynen tekrarladığı ve ayrıca koyu hristiyan rahiplerin yazdıkları ön yargılı düşünceleri de benimse-